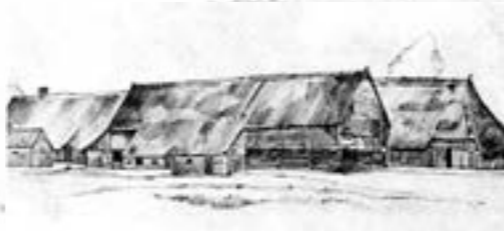
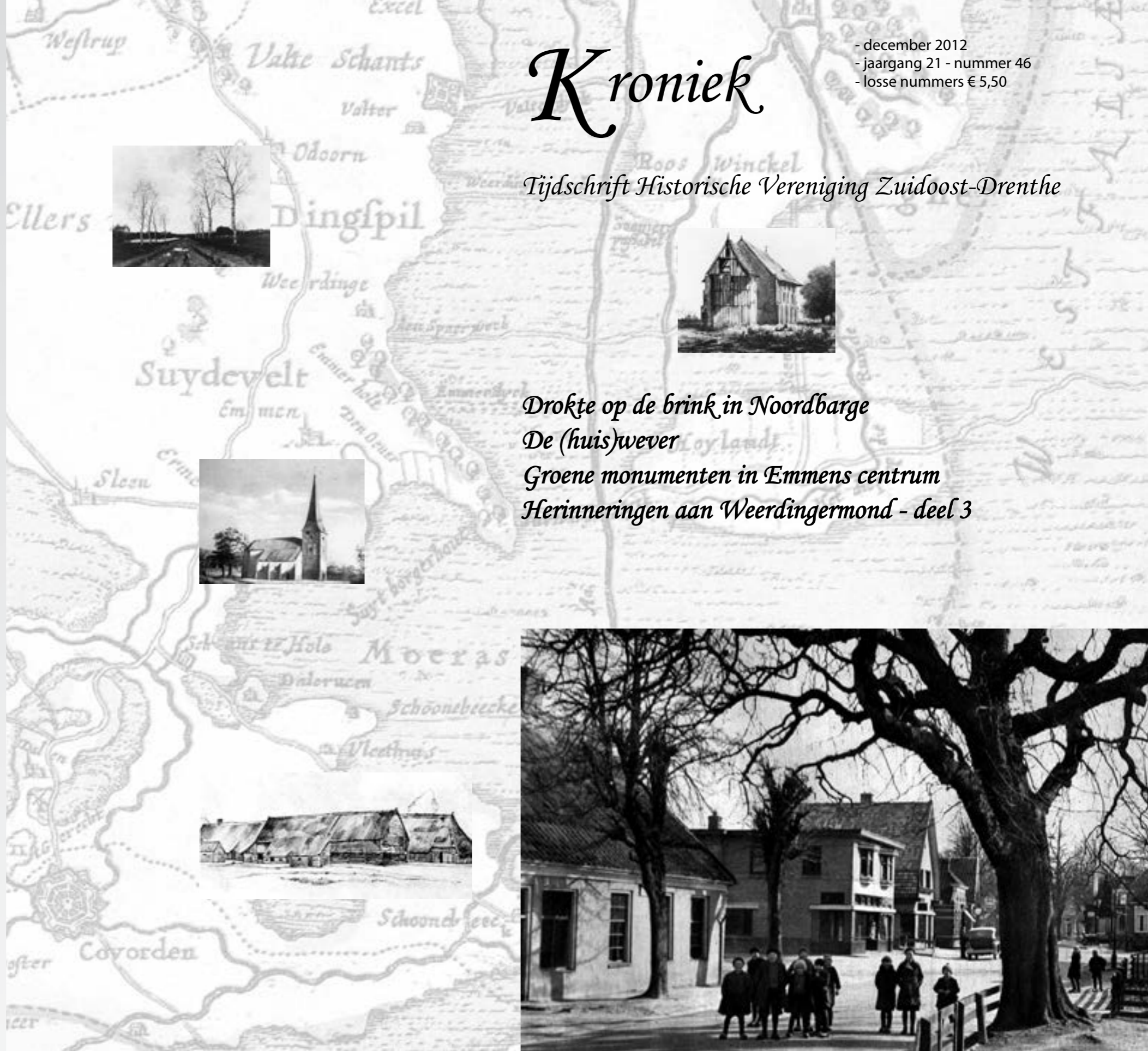

Twee foto's van de boomrijke omgeving van het voormalige gemeentehuis omstreeks 1927. (Collectie: Roelof Boelens)

Voorplaat: Kinderen bij de bekendste boom van Emmen: de kastanjeboom in de Noorderstraat (zie ook blz. 21). De foto is omstreeks 1933 genomen. De foto laat enkele panden aan de oostzijde van de Noorderstraat zien. In de jaren zestig van de vorige eeuw hebben veel van deze panden plaats gemaakt voor moderne winkelpanden. (Collectie: Roelof Boelens)

Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vlieghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).

Kroniek

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

- december 2012
- jaargang 21 - nummer 46
- losse nummers € 5,50

Drokte op de brink in Noordbarge
De (huis)wever
Groene monumenten in Emmens centrum
Herinneringen aan Weerdinge - deel 3

Piet Naber	Redactioneel	1
Artikelen		
Henk Jeurink	Drokte op de brink in Noordbarga	2
Tonko Engelsman	Groene monumenten in Emmens centrum	16
Lourens Bosma († Zeist 1970) bewerkt door Piet Naber	Herinneringen aan Weerdingermond - deel 3	23
Rubrieken		
Marcel Bulte	Oude beroepen De (huis)wever	7
Bestuur		
Bestuur	Excursie	28

Website: Website-adres van Historisch Emmen: www.historisch-emmen.nl

P. Albers, Sterrenkamp 12, 7811 HB Emmen, 0591-610836.
M.A. Bulte, Agaatdreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030.
P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
M. Nicolai, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?
Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.
Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H. Mencke, secretaris, Huizingsbrinkweg 18, 7812 BK Emmen, 0591-641316, hgmencke@home.nl.

ISSN-nummer Kroniek: 1878-7894

Productie & opmaak:
Uitgeverij Drenthe, Beilen - www.uitgeverijdrenthe.nl
Druk: Scholma, Bedum

Activiteiten

Bestuur & lidmaatschap

Lidmaatschap
Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris. Leden ontvangen vier keer per jaar de Kroniek en ze hebben gratis toegang bij de door de vereniging belegde bijeenkomsten. In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven. Bij onze vereniging is een verenigingsjaar gelijk aan het kalenderjaar.

Bankrelatie
Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen.

Bestuur
P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-622306, PKraan@emmen.nl.
H. Mencke, secretaris, Huizingsbrinkweg 18, 7812 BK Emmen, 0591-641316, hgmencke@home.nl.
H. Jeurink, penningmeester, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@online.nl.
A.F. Dekker, Laan van de Marel 501, 7823 BM Emmen, 0591-625893, a.f.dekker@home.nl.
M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384.
G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466.

Zaterdag 19 januari 2013: Historisch café van 14.00 uur tot 16.00 uur: Monumenten.
In Zuidoost-Drenthe staan bouwwerken, herkenbaar als kerken. Voor de gebouwtjes van de evangelisatie is dat minder vanzelfsprekend, al maken zij deel uit van de gebouwde religieuze wereld. Ze komen vooral veel voor in de veengebieden. Door de toenemende secularisatie zijn veel van die gebouwen niet meer als kerk in gebruik. Soms geldt een andere bestemming, soms zijn die gebouwtjes afgebroken of ze zijn in verval geraakt. Om 14.30 uur zal Hans Ladrak ons in een verhaal, met veel voorbeelden, vertellen waarom deze godshuisjes er zijn en/of wat er van ze is geworden.

Zaterdag 16 maart 2013: Historisch café van 14.00 uur tot 16.00 uur.
In samenwerking met de St. Archeologie en Monument een inloopmiddag voor archeologische vondsten. Onder voorbehoud: we hopen deze middag op een korte lezing over de recente vondsten op de Noorbargeres.

Maandag 25 maart 2013: Alg. Ledenvergadering Hist.Ver. Zuidoost-Drenthe, aanvang 20.00 uur.
Na de pauze vertelt Aad Versteeg over zijn historisch onderzoek in Suriname.

Zaterdag 11 en 25 mei: Busexcursie voor onze leden.
Zie de aankondiging op blz. 28 in deze Kroniek.

Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten zie www.historisch-emmen.nl en de lokale huis-aan-huisbladen in de gemeente Emmen.

Redactioneel

In de Kroniek van juni stond een kort artikel over twee liederen, waaronder 'Bei Schoonebeek an der Aa'. Daarover ontving de redactie nog een reactie van Jo Harbers uit Nieuw-Schoonebeek. Hij wist meer over het ontstaan van deze liederen. Helaas was er in geen tijd en plaats meer voor publicatie in deze Kroniek, maar we komen er in een volgend nummer op terug.

Wat is de inhoud van dit decembernummer?

We openen met een artikel van Henk Jeurink naar aanleiding van de ondertekening van de Acte van Scheiding door enkele inwoners van Noordbarge in 1861. Het artikel gaat over enkele oude boerderijen in Noordbarge en hun bewoners.

Marcel Bulte heeft weer een oud beroep onder de loep genomen. Deze keer is het de wever. Elk dorp had vroeger zijn eigen huiswevers, die er voor zorgden dat de bewoners voorzien werden van allerlei soorten kleding en stoffen. Uiteraard toegespitst op Zuidoost-Drenthe.

In het verleden werden in Emmen veel bomen zoals eiken en beuken geplant die op diverse plaatsen uitgegroeid zijn tot 'groene monumenten'. Helaas is een aantal er slecht aan toe. Dat geldt vooral voor enkele monumentale beuken. In een artikel vertelt Tonko Engelsman, waarom dat het geval is. Hij vertelt ook, waarom de beuken op die plaatsen werden geplant.

We vervolgen ook de reeks 'Herinneringen aan Weerdingermund', waarvan in vorige nummers van de Kroniek al twee delen zijn verschenen. Deel drie gaat ook nu vooral over het werken in het veen in Nieuw-Weerdinge, over drankmisbruik en over de gedwongen winkelnering.

En u weet het: heeft u zelf een idee voor een artikel, laat het ons weten. Voor bijbehorende foto's kan de redactie zorgen.

Als u de Kroniek ontvangt, zitten we al midden in december. De redactie wenst u dan ook prettige feestdagen en veel genoeg met het lezen.

Drokte op de brink in Noordbarge

Het in 1875 door Gosselaar gebouwde herenhuys in Emmen. Later was dit het gemeentehuis. (coll. Roelof Boelens)

'Den acht en twintigste Mei achttienhonderd een en zestig heb ik Mr. Sjuk Johannes Oosting enz., mij des middags twaalf uur bevonden in de school te Noordbarge enz.'
Achter deze beginzin uit een Acte van Scheiding gaan veel vragen, maar ook herkenning schuil.

Voor oud-Emmenaren is de voornaam Sjuk een begrip. Voor de oprichter van het Noorder Dierenpark Willem Sjuk Oosting werd deze voornaam vaak als bijnaam gebruikt. Of het die voorjaarsdag erg warm was kunnen we niet nagaan. Het KNMI bestond in 1861 precies zeven jaar en vier maanden. Maar het was niet zo maar een jaar. De vervening van Zuidoost-Drenthe was in volle gang. Noordbarge was via het Oranjekanaal op het vaarwegennet van Nederland aangesloten. Ook bij de Markegenoten van Noord- en Zuidbarge was het een komen en gaan van mensen van ver buiten Drenthe. We beperken ons tot personen die in die tijd in Noordbarge woonden.

Op die morgen in mei was ook Harmannus Folkerus Gosselaar in de school. Deze domineeszoon was net uit zijn wittebroodsweken. Op 3 april van dat jaar was hij getrouwd met Margien Haasken. Margien was de enige erfgenaam van Willem Haasken en Aaltien Sikken. Hun boerderij stond aan de Huizingsbrinkweg, op de plek waar de Scheperstraat op de Huizingsbrinkweg aansluit. Het prille echtpaar was bij de ouders van Margien ingetrokken. In verband met de in 1857 begonnen aanleg van de Verlengde Hoogeveensche Vaart werd het tijd een plan van aanleg voor het westelijk deel van de veenmarke (gezamenlijk veen van de eigenerf-

den van Noord- en Zuidbarge) voor te bereiden. De initiatiefnemers, de toenmalige burgemeester van Emmen mr. Lucas Oldenhuis Tonckens en enkele toonaangevende markegenoten, Hendrikus Haasken en Klaas Ensink, hadden Gosselaar gevraagd samen met hen zitting te nemen in de voorbereidingscommissie. De op 28 augustus 1821 in Schoonebeek geboren Gosselaar woonde en werkte in Assen. Hier had hij enige faam gekregen bij landinrichtingsprojecten. Maar op de 28ste mei in 1861 had Gosselaar meer belangen. Door zijn recente huwelijk was hij ook vervener geworden. Het ging immers om markegronden in het Barger-Westerveen/Barger-Erfscheidenveen. Bij deze scheiding werd aan vader en dochter Haasken een flink aantal verspreid liggende veenplaatsen toegescheiden. Door ruiling wist Gosselaar de veenplaatsen tussen het huidige Barger-Erfscheidenveen en de Verlengde Hoogeveensche Vaart in Nieuw-Amsterdam te verwerven. Door aankoop en ruiling wist hij ook nog bijna de helft van het aantal veenplaatsen ten oosten van de Zijtak (tot de Zwarteweg) in eigendom te verkrijgen. Hun totale veencomplex werd 100 bunders groot. Omstreeks 1867 vernoemde hij de door zijn toedoen gegraven hoofdwijk naar zijn vrouw; deze wijk heette voortaan Marchienewijk. Ook waren Gosselaar en zijn schoonvader Wil-

lem Haasken betrokken bij de doorverkoop van het grote Smeulveen (Klazienaveen-Noord) aan W.A. Scholten uit Groningen. Van de hiervoor ontvangen provisie lieten zij in 1875 een herenhuys in het dorp Emmen bouwen. Zij hebben hier nooit zelf gewoond. Na verbouwing werd dit herenhuys in 1881 in gebruik genomen als gemeentehuis. Omstreeks 1882 verhuisde het gezin Gosselaar met schoonvader Willem Haasken naar Assen. Hun verblijf in Assen bracht weinig geluk. Na het verscheiden van Harmanus Gosselaar op 5 november 1883 kwamen zijn vrouw Margien ruim een jaar later (8 november 1884) en zijn schoonvader Willem Haasken op 13 maart 1886 'uit de tijd'.

Het bewuste schooltje stond op de brink in Noordbarge, ongeveer op de plek waar nu de gemetselde bakoven staat. In die jaren was Geert Everts hoofdonderwijzer. Hij was volgens de Acte van Scheiding ook één van de aanwezige ingezetenen. Geert Everts woonde in de Baxhoek (Baxhoekweg). Zuidbarge kreeg eerder een meerklassige school dan Noordbarge. Pas in 1870 werd het schoolgebouw (OLS III) aan de Noordbargerstraat in gebruik genomen. Tot die tijd werd het gebouwtje op de brink als school gebruikt. Naar de grootte van dit gebouwtje te oordelen was het een eenklassig schooltje, vergelijkbaar met het schoolgebouwtje in het openluchtmuseum 'Ellert en Brammert' in Schoonoord. Tussen 1810-1860 stonden dezelfde schooltjes in Emmen, Weerdinge en Zuidbarge. Rond het middaguur van 28 mei 1861 waren in

de school van Noordbarge veel markegenoten bijeengekomen voor het zetten van een handtekening onder de akte. De stukken hadden ter visie gelegen in het Schippershuis van de Marke in Zuidbarge. Dit gebouw stond vermoedelijk aan de zuidoostkant van de grote brug in Zuidbarge. In dat jaar was het Schippershuis nog gloednieuw. Door middel van een advertentie in de Drentsche Courant waren de markegenoten opgeroepen voor een Markevergadering van de Marke voor Noord- en Zuidbarge. Aan deze oproep hadden veertig markegenoten gevolg gegeven. Onder hen bevonden zich twee burgemeesters: mr. Sijbrandus Hellinga Tonckens van Odoorn en mr. Lucas Oldenhuis Tonckens van Emmen. Noordbarge was vertegenwoordigd door elf eigenerfde boeren of hun gemachtigden. In de akte staat: 'zoo werd het geheel in stemming gebragt en aangenomen met zes honderd veertig en drie en twintig, honderd zes en twintigste stemmen of koeweiden (+ 750 stemmen), terwijl zich daartegen verklaard hebben negendertig en halve stemmen of koeweiden (+ 39 stemmen) en zich buiten stemming hebben gehouden negen stemmen of koeweiden (negen stemmen)'. Met een overweldigende meerderheid (94%) werd het ontwerp van scheiding met bijbehorende kaart goedgekeurd. De Noordbarger ondertekenaars waren: Jan Hoving, Luchien Strating, Hendrikus Haasken, Geert Nijhof, Janes Garming, Lucas Ubbing, Hendrik Everts, Harmannus Gosselaar, Hendrik Haasken, Roelof Evenhuis en Klaas Ensink. Als getuigen tekenden naast notaris mr. Sjuk Johannes Oosting, schoolmeester Geert Everts en landbouwer Willem Frieling, eveneens uit Noordbarge. Deze akte geeft een beeld van een in die jaren niet onaanzienlijk deel van de Noordbarger bevolking. Klaas Ensink was getrouwd met Jantien Hindriks Joling (weduwe van Willem Lutke Frieling). Klaas en Jantien waren op 13 juli 1843 getrouwd. In 1861 woonden ze nog in de oeroude Saksische boerderij van Willem Lutke Frieling. Deze werd later vervangen door een nieuwe boerderij.

Deze gebouwen stonden op de plek waar nu één van de panden van het AOC Terra aan de brink met het Poolse monument is gebouwd. De boer-

De nieuwe boerderij op de plaats, waar ooit de 'oeroude' Saksische boerderij van Willem Lutke Frieling stond.

derij werd jarenlang bewoond door de familie Schutrups (huisnaam: Brouwers). De bekende ondernemer Harm Kuper uit Klazienaveen is genoemd naar zijn opa Harm Schutrups. Tussen 1860 en 1880 heeft Klaas Ensink een grote nieuwe boerderij aan de huidige Ermerweg laten bouwen. Klaas Ensink werd onder andere bekend door zijn grote aandeel in de bloei van de Gereformeerde kerken in Zuidoost-Drenthe. Zo werd de oude boerderij in de 19de eeuw gebruikt als schuilkerk voor de Afscheide-nen. De Ensinkwijk in Erica draagt ook zijn naam. Jammer genoeg werd de boerderij aan de Ermerweg in het kader van de vooruitgang afgebroken. Op dit terrein staat nu het landelijk centrum van de Jehovagetuigen. Op de hoek Kruisstraat/Huizingsbrinkweg stond een oude Saksische boerderij met 'de kont naar de straat'. In 1861 woonde in deze boerderij

Jan Hoving. Jan was van 1808 en samen met zijn vrouw Albertien Kremers hadden ze de zorg voor zes opgroeiende kinderen. Jan kon zo de weg oversteken en hij was in de school. Het is best mogelijk dat Luchien Strating, Janes Garming en Hendrik Haasken die middag met hem zijn opgelopen. Deze boeren woonden aan de zuidkant van de Huizingsbrinkweg. Janes Garming woonde in de boerderij waar nu het andere pand van het AOC Terra staat. In de naastgelegen boerderij had Hendrik Haasken zijn domicilie. De toen 49 jaar oude Hendrik Haasken was bij zijn schoonouders Jan Lipman en Hillegien Iken ingetrouwd. Die meidag in 1861 hadden Hendrik en Aaltien nog twee dochters. Margien was bijna zeventien en de jongste telg Hinderkien werd op 17 juni één jaar. Drie kinderen waren hen ontvallen, onder wie de enige opvolger in de mannelijke lijn Hindrikus. Luchien Strating zijn zuster Eeme (Eempjen) was gehuwd met Berend(t) Garming. We vermoeden dat Luchien Strating destijds samen met een paar zonen van Berend Garming het boerenbedrijf van zijn vader dreef. Als dat zo is, dan was Luchien de laatste boer met de achternaam Strating op de Stratingehof. Zijn zoon Klaas was koopman te Erica. Met gepaste eerbied werden twee erfvolgers van Berend Garming 'Straoting Berend' en 'Straoting Hendrik' genoemd. Jammer dat deze traditie in onbruik is geraakt. Jannes Garming, de oudste zoon van Berend Garming was van 1824. Hij

De Stratingehof (coll. Henk Jeurink)

De boerderij van Lucas Ubbing aan de Baxhoekweg (coll. Henk Jeurink)

vertegenwoordigde de familie Garming met 10½ koeweiden. Jannes is altijd vrijgezel gebleven. De marke was verdeeld in waardelen. Een waardeel is een aandeel in het geheel van de eigendoms- en gebruiksrechten in het 'gemene' (gemeenschappelijke) bezit. Vaak door vererving werden de waardelen onderverdeeld in koeweiden. Een andere ondertekenaar was Lucas Ubbing. Hij was getrouwd met Fennechien Gerrits. Zij hadden geen kinderen. In 1880 was volgens het kadaster de boerderij aan de Baxhoekweg 12 in eigendom van Lucas Ubbing uit Weerdinge. Fennechien Gerrits is op 80-jarige leeftijd in Odoorn overleden. Haar man Lucas was al eerder overleden, vermoedelijk ook in Odoorn waar door de brand in het gemeentehuis te Exloo veel gegevens zijn zoekgeraakt. In 1832 bezaten de Ubbings verscheidene panden langs de Baxhoekweg. De vader van Lucas, Hindrik Ubbing was gehuwd met Zwaantien Baks. Wellicht is dat de verklaring voor hun vele bezittingen in de Baxhoek. Op die middag in mei was hij slechts gerechtigd voor vier koeweiden. Hendrik Everts was gemachtigd voor 8 16/21 koeweide. Hendrik Everts was geboren op 18 april 1809. Op die meidag in 1861 was hij getekend door het leven. Hij was in ondertrouw met Margien Weerman en hun huwelijk zou plaatsvinden op 3 juni 1861. Volgens de akte vertegenwoordigde Hendrik Everts zijn minderjarige kinderen Evert en Willem. Evert was geboren op 6 september 1839. Evert is een zoon uit zijn eerste huwelijk met Trientien Betting. Dit huwelijk was op 27 juni van dat jaar geslo-

ten. Zeventien dagen na de geboorte van Evert is zijn moeder vermoedelijk aan kraamvrouwenkoorts gestorven. Willem Everts (17 november 1854) is een kind uit zijn derde huwelijk met Aaltien Lubbers. Tussendoor was Hendrik nog enkele jaren getrouwd met de zuster van Aaltien, Geertien Lubbers. Dat kortstondige huwelijk bleef kinderloos. Met Aaltien Lubbers had hij twee dochters die maar kort hebben geleefd. We kunnen ons voorstellen dat Hendrik Everts die middag de kop vooral bij zijn vierde huwelijk had. Het huwelijk met Margien Weerman bracht meer geluk: maar liefst drie dochters en één zoon. De familie Everts hadden verscheidene eigendommen in Noordbarge. Ze hadden onder andere de oude boerderij van de familie Huizing aan de zuidkant van de grote brink overgenomen. In de 19de eeuw liep er een weggetje tussen de Baxhoek en de toegang naar de voormalige Lagere Agrarische School. Aan de zuidkant van deze verbindingsweg lag de Rabberssloot. Deze sloot is nog zichtbaar in het landschap. Die naam duidt eveneens op bewoning van van de familie Rabbers op deze plek. Roelof Evenhuis was gehuwd met Hindrika Lipman. Roelof kwam uit Noordsleen, waar hij op 26 juni 1826 was geboren. Hij was gerechtigd voor negen koeweiden. Roelof was op 28 mei 1861 24 jaar. Hij was toen vader van de dertien maanden oude zoon Jan. Jan was genoemd naar Jan Lipman. Vermoedelijk woonden ze in de boerderij van zijn schoonouders Jan Lipman en Jantien Strating. In die jaren stond hier een oude boerenhof. Het achterste gedeelte (eszijde) werd bewoond door zijn schoonouders. Roelof

Boerderij aan de Kruisstraat in 1925. Deze boerderij is in de jaren dertig afgebroken. (coll. Henk Jeurink)

bewoonde het naar de weg gekeerde deel van het pand met de deel. Roelof en Hindrika kregen één dochter en drie zonen. Henderikus Haasken moest twee handtekeningen zetten die dag. Hij was gemachtigd door zijn schoonmoeder Hillechien IJken, weduwe van Hendricus Lipman, uit Weerdinge (negen koeweiden) en hij vertegenwoordigde zestien koeweiden, zichzelf en de familie Haasken (Jan, Roelfien, Gerhardus, Willem en Jantien) alsmede de familie Boelken Haasken (Johannes en Roelof). Johannes, de vader van Henderikus, droeg de achternaam Boelken Haasken. Deze naam was alleen op zijn jongere broer Roelof overgegaan. Hij was aldus gemachtigd voor alle nazaten van Johannes Boelken Haasken en Berentijn Jans. Henderikus was eerder getrouwd met Grietien Knegtering. Op 30 april 1859 trad hij in het huwelijk met Anna Lipman. Ze kregen drie kinderen: twee jongens Johannes en Hindrikus en één dochter Hillegien. Aan de westzijde van de grote brink (Kruisstraat) stond de oude Saksische boerderij van de familie Boelken Haasken. De baander was naar de weg gekeerd. In deze boerderij woonden in 1861 met uitzondering van haar dochter Roelfien alle kinderen nog bij de weduwe van Johannes Boelken Haasken Berentijn Jans in. Ook de vrouw van Henderikus en hun oudste zoon Johannes woonden hier. Deze boerderij werd later vervangen door de mooiste boerderij van Noordbarge. Helaas werd in de jaren dertig van de vorige eeuw deze parel van agrarische bebouwing vervangen door vier woonhuizen.

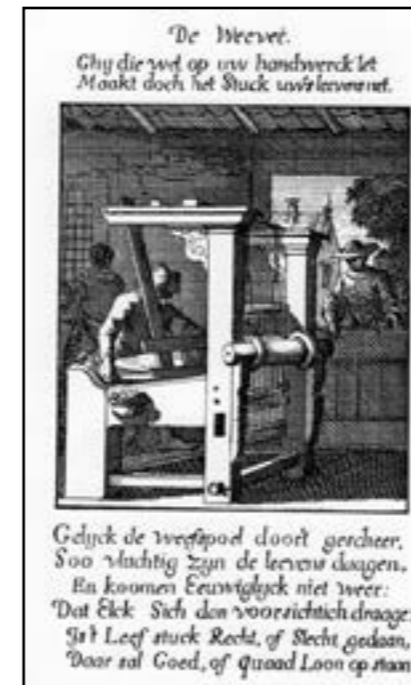
Geert Nijhof (vier koeweiden) was mondeling gemachtigde voor zijn ongetrouwde zuster Albertien Nijhof, voor zijn zwager Jan Pepping en zijn echtgenote Fenna Nijhof, alsmede voor zijn broers Harm Nijhof, Jan Nijhof, Gerrit Nijhof en Hendrik Nijhof. Volgens de akte: 'allen den landbouw uitoefende en wonende te Noordbarge'. Geert Nijhof was geboren op 21 september 1821. In 1861 was hij nog vrijgezel. Op 7 mei 1863 trouwde hij met de tien jaar jongere Aaltien Betting. Ze kregen zes zonen. Lambertus de oudste werd 87. Ze bewoonden in 1880 de boerderij waar de HAKA nu is gevestigd. In 1880 woonde Gerrit Nijhof aan de Hogewandweg 17. Harm Nijhof woonde in de boerderij tegenover. In de stukken van de burgerlijke stand wordt deze familienaam meestal met dubbel f geschreven (Nijhoff).

Informatie
Acte van scheiding 1861, beschikbaar gesteld door Roelof Boelens (Readshop).
Albers, Pieter, Het geslacht Haasken, 2005

Foto's
HC Noordbarge.

De (huis)wever

Vroeger was het op het Drentse platteland heel normaal dat alles wat men nodig had op de eigen boerderij of erf verbouwd en geteeld, vervaardigd, gebakken en geslacht werd. Goederen en producten van buitenaf invoeren kwam niet of nauwelijks voor. Men bouwde met behulp van buren en familieleden zijn eigen huis en verrichtte ook zelf de nodige herstellingen. Zo had ook ieder Drents dorpje 'hoe onbeduidend het volgens sommigen ook wezen mocht' zijn eigen huiswevers. Deze dikwijls vaardige ambachtslieden zorgden ervoor dat de bewoners van het dorp of die in de naaste omgeving werden voorzien van allerlei soorten kleding en manufacturen.

'De Weever', getekend en beschreven door Jan en Casper Luyken in Spiegel van het menselyk bedryf vertoonende Honderd verscheidene Ambachten.

'Strelende zelfvoldoening'
De wevers werkten met het garen van vlas, hennep, wol, katoen, het haar van de angorageit (kemelshaar) of zijde. Hiervan vervaardigden zij in eigen beheer onder andere pij (grof wollen stof) van eigen schapen, linnen, zeil-, vlaggen-, kaas-, kamer-, vliegen- en neteldoek (vervaardigd van licht katoen of mousseline). Andere gewezen producten waren laken (van vlas), duffel (dikke wollen stof met lang haardek), everlast (wollen keperstof), merino (wol van merinoschapen), katoen van de katoenplant, watertwist (een soort van wit gewezen goed van op watermolens vervaardigd watergaren), kleed-, doek- en muts-zijde, kant (licht weefsel van linnen zijde), gaas, tule (doorzichtig garenweefsel met fijne mazen) en vijfschaft of vijfschacht (stevig weefsel die vooral voor bovenkleding bij de boeren in het oosten van het land werd gemaakt).¹ De wevers, vroeger veelal mannen, waren echter maar een schakel in het gehele proces van grondstof naar kleding en manufacturen (voortbrengselen van de weverij). Vandaar dat in ieder dorp ook spinners en spinsters, (blauw)ververs en kleermakers woonden.²

Oude beroepen

Het vlasbraken (uit: Eigen Haard 1876 no. 3).

De Provinciale Drentsche en Asser Courant schreef in 1888 hierover: 'De aartsvaderlijke Drenthenaar hield veel van 'rien' (zelfbereiding van kledingstukken). Zijn basis van 'want', zijnde een dikke grove lakensoort, in verschillende variëteiten als 'molvanger' (lange jas), 'guut' (korte jas), benevens vest of broek van dezelfde stof, hebben plaats gemaakt voor de duffelse molvanger, lakens vest en broek, evenals vroeger het eerstgenoemde door de 'boerensnieder' vervaardigd, terwijl de roodbonte zakdoek sinds lang is vervangen door een zijden.¹³ Voordat de wever aan het werk kon gaan, hadden de wol en het vlas al vele bewerkingen ondergaan. Zo waren schapen van hun vacht ontdaan en was de wol gereinigd, een secuur en vies werkje. In vroegere tijd was het bijvoorbeeld in Roswinkel gebruikelijk dat een huismoeder op zekere avond enige dorpsmeisjes verzocht haar te komen helpen met het 'wol wasschen'. Meestal voldeden zes à acht meisjes aan dit verzoek. Er werd dan 's avonds geregeld doorgewerkt. Tussendoor werd door de huismoeders getrakteerd, want de bijeenkomst gold tevens als visite. Koffie met koek, chocolade

enz. waren de gewone gerechten. Sterke drank werd pas geschonken wanneer de dorpsjongens luidruchtig binnen waren gekomen om de meisjes 'hunne liefdesbezoeken te brengen'.⁴ Ook de bewerking van vlas vroeg behendigheid en geconcentreerde aandacht. Na het oogsten volgde het zogenaamde 'rotten' (aan vochtigheid blootstellen), het 'braken' (stengels kneuzen) en het drogen.⁵ Daarna konden de vlasbossen met behulp van een spinnewiel tot garen worden gesponnen. Voordat een spinster kon gaan spinnen, moest ze met behulp van een kaarde of blok met ijzeren punten het vuil uit de vezels verwijderen en deze evenwijdig in één richting leggen. Met een trapplank bracht ze het spinnewiel in beweging, zodat de draad op een klos kon worden gewikkeld. Bij het spinnen werden de losse vezels in elkaar gedraaid en zo ontstond er een sterke draad. Vaak was een enkele draad nog niet sterk genoeg en werd een aantal draden in elkaar gedraaid, het zogenaamde twijnen.⁶

Harm Tiesing schreef dat tegen het voorjaar de vrouwen of nog jonge meisjes uit de boerenstand in de middag hun in doeken gepakte bossen garen naar de weverijen droegen. De wevers bevestigden daaraan een epistel of kaartje, waarop de naam van de eigenaar van het garen stond vermeld en wat er van geweven moest worden. Daarna werd het garen aan de balken in het woonvertrek of in de weverij gehangen. De brengsters werden onthaald op koffie en boterhammen. Voorts schreef hij dat wanneer de wever linnen had geweven, deze eerst gebleekt moest worden. Op stukken grasland kon men dan de lange stukken van twaalf el op het gras zien liggen, vastgehouden met in de grond gestoken pinnetjes om opwaaien te voorkomen. Een groengeverfde linnengieter met water stond er vlak naast. Hiermee kon gedroogde stof weer nat gemaakt worden, zodat de zon beter haar blekingsproces kon doen. Van grof linnen kon men van alles en nog wat maken, zoals korenzakken met naamletters er op en voor de vrouwen blauwgeverfde boezelaars voor dagelijks gebruik. Voor fijn linnen werden hemden en beddenlakens gemaakt, of het werd netjes opge-

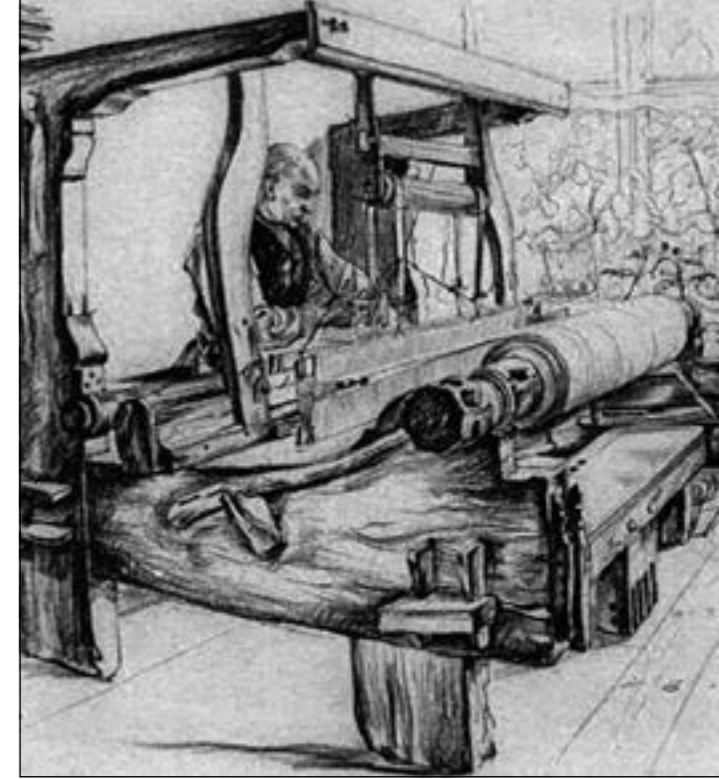
vouwen, in kasten en kabinetten opgestapeld met soms een bonte vlinder of enige kunstbloempjes die opgedroogd waren. Ook kwam het voor dat enkele paren kruiselings aan elkaar gebonden zilveren lepels ervoor werden gelegd.⁷

'So lange als dat kint naket wert geboren,
So lange is gen linnenmaker oit verloren.'⁸

Het weven is de kunst om van garen allerlei kledingstoffen te vervaardigen. Het werktuig, waarmee dit geschiedt, noemt men weefstel of weefgetouw. Net als andere ambachtslieden heeft ook de wever op het platteland van Drenthe een belangrijke functie gehad. In elk dorp woonden tot in de tweede helft van de 19de eeuw verscheidene (huis)wevers. Kwam men bij een van hen in zijn werkplaats, dan kon men niet alleen zijn vaak eeuwenoude weeftoestel bewonderen, maar ook de (grote) voorraad vlassen en wollen garen die bij sommigen boven de stel (weeftoestel) aan de zolder hingen. Wanneer in de weverij regelmatig verscheidene personen aan het werk waren, dan was deze voorraad aanzienlijk. Wevers en weefsters, vaak tevens boeren en boerinnen, konden trots op hun werk zijn, immers de door de plaatselijke bevolking gedragen geweven schorten, jakken, rokken en broeken waren van eigen bodem. Niet voor niets schreef een journalist in die tijd dat 'een strelende zelfvoldoening' zeker op zijn plaats was.

Een eeuwenoude techniek
Hoe oud de meeste weeftoestellen, die in de 18de en 19de eeuw zijn gebruikt, waren kon men niet altijd exact vaststellen. Op verscheidene van hen waren jaartallen ingekerfd. Deze gaven aan dat ze al uit de 16de en 17de eeuw dateerden. Over het algemeen waren ze gemaakt van massief eikenhout. Verscheidene delen van het weeftoestel waren vaak ruw afgewerkt, maar toch zeer hecht en degelijk in elkaar gezet.⁹

Harm Tiesing schreef dat er een tijd was geweest dat in bijna ieder huis geweven kon worden en dat ook vrouwen en meisjes dit handwerk kenden. Hij vermeldde tevens dat er toen in verscheidene huizen weefstoelen stonden die al

Werken aan een weefgetouw.

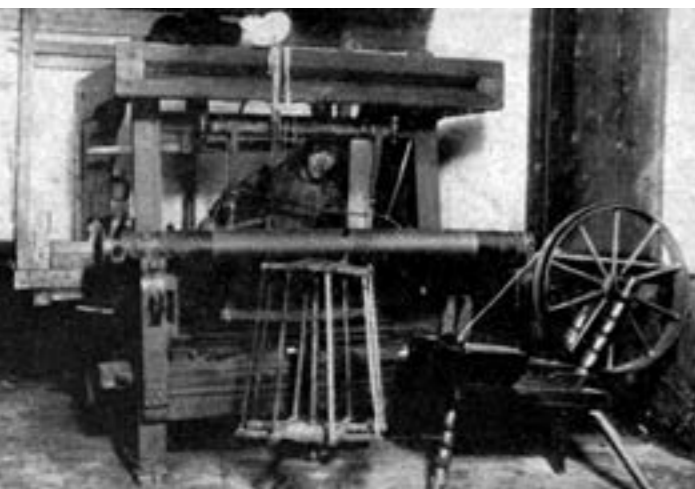
200 tot 250 jaar dienst hadden gedaan. Verder schreef hij dat de wevers voor hun werk beloond werden volgens een 'door de jarenlange gewoonte vastgesteld tarief, hetwelk na 1880 een weinig verhoogd werd. Voor een gestreepte vrouwenrok met witte en alleen opgaande, niet dwars strepen doortrokken werd een ander weefloon betaald dan voor een schort of boezelaar of een voerlakense rok. Voor grof linnen (wiedelgoed) werd per el betaald, evenals voor vijfschaft of voor fijn linnen, webbe genoemd. De wever sneed het geweeft bij stukken af als voor elke boerin bestemd. Met dat opgerolde stuk begaf hij zich dan des avonds naar het boerenhuis, waar een goed onthaal hem wachtte, met uitkering van weefloon. Het weven van want, boezelaars en van beddedekens was winterwerk. Om de strenge winter, als het in de weverij koud was en vroom, kon hij niet werken.'¹⁰

Weven is een eeuwenoude techniek waarbij textieldraden horizontaal en verticaal worden verbonden. Met behulp van (houten) schachten kunnen de scheringdraden per groep worden opgetild, zodat met de inslag bepaalde patronen kunnen worden gemaakt. Het weefpatroon waar-

Een wever aan het weefgetouw (Nationaal Historisch Museum, Vincent van Gogh, 1884)

aan de fijnheid of grofheid van het weefsel kan worden beoordeeld, heet de keper. Daar komt de uitdrukking vandaan 'op de keper beschouwen' (zeer nauwkeurig beoordelen). Thuis weven gebeurde meestal in de winter. In dit jaargetijde kon toch niet op het land worden gewerkt. De term 'iets op touw zetten' (iets beginnen) is afkomstig van het spannen van de eerste draden op een weefgetouw. Deze lengtedraden noem je

de 'schering' (of ketting). De draden die dwars hierop met een spoel worden ingelegd wordt de 'inslag' genoemd. Denk ook maar eens aan de uitdrukking 'dat is schering en inslag' (altijd hetzelfde).

De wevers van de gemeente Emmen Tiesing schreef dat hij op de hoogte was van weverijen die er in dorpen als Gasselte, Gieten, Eext, Rolde, Odoorn, Emmen en Sleen waren. Volgens hem waren deze minder bekend dan die van de dorpen Borger en Drouwen. Volgens het bevolkingsregister en de burgerlijke stand van de gemeente Emmen moeten er in de periode van 1800-1875 tientallen zelfstandige wevers hebben gewoond en gewerkt. Aangenomen mag worden dat tenminste even zoveel weversknechten bij hen in dienst zijn geweest.

'Het boerenfolkje in het habijt'
De (blauw)verver is een onmisbare schakel in het geheel geweest. Hij zorgde ervoor dat de geweven stof een mooie kleur kreeg. In grote kuipen kleurde hij het textiel met plantaardige verfstoffen. Zo gebruikte hij bijvoorbeeld de wortels van meekrap om rood te verven. Een blauwe kleur maakte hij met de kleurstof indigo uit de plant wede. Soms was het blauw zo donker dat het wel zwart leek. Deze diepblauwe kleur werd dan ook gebruikt voor rouwkleding. De blauwe werkkleding van boeren en andere beroepsgroepen kreeg eveneens haar kleur bij de blauwverver. Een blauwverver verfde niet alleen nieuwe kleding. Hij nam ook valse kleding onderhanden. Dit was voor de klant een stuk voordeliger dan nieuwe kleding. Hij beschikte vaak over een of meer loden blauwkuipen, rood-koperen zwart- en mandketels en bezat een aantal gereedschappen die voor het kleuringsproces onmisbaar waren, waaronder een aantal handdrukvormen. Voor dit proces van steeds maar spoelen was het noodzakelijk over veel water te beschikken. Ook het

Een huiswever aan een oud weefgestoelte. Op de voorgrond staat zijn spinnewiel. (huisweverij te Sleen) (uit: De Prins).

Overzicht wevers in de gemeente Emmen:

Naam en voornamen	Geboortjaar/ geboortedatum	Woonplaats	Periode werkzaam	Bijzonderheden
Alferink, Gerrit Jan	ca. 1816	Emmen	1851-1866	
Bennink, Hendrik	8 maart 1849	Noordbarge	1880	ex Sleen
Benning, Jan Hendrik	ca. 1807	Emmen	1851-1861	
Bennink, Jacob	9 oktober 1847	Emmen en Noordbarge	1873	ex Beilen
Berends, Berend	ca. 1790	Emmen	1819-1829	
Binnink, Jan Hindrik	ca. 1818	Emmen	1845	
Boer, Harm	20 mei 1864	Emmen E 125	1891-1920	ex Sleen
Boon, Antoon Saris	13 oktober 1799	De Maten/ Roswinkel	1845-1870	naar Oude Pekela
Borghuis, Harm Lucas	ca. 1809	De Maten	1843-1845	
Brinks, Jannes	ca. 1779	Emmen	1823	
Didering, Arend	ca. 1764	Noordbarge	1812-1817	
Egberts, Jan	ca. 1778	Roswinkel	1813-1820	
Ellen, Jan	ca. 1791	Emmen	1833-1835	
Esschental, Gerrit	ca. 1802	Emmen	1833-1842	
Gommer, Jan	ca. 1774	Emmen	1813-1814	
Gravers, Gerrit	ca. 1789	Emmen	1824-1837	
Gravers, Harm	14 juni 1827	Zuidbarge	1865-1880	naar Vlagtwedde
Gravers, Harm	14 juni 1827	Weerdingermarke	1893	ex Vlagtwedde
Gravers, Jan	27 nov. 1832	Emmen C 33	1885-1904	
Hilliger, Gerard	ca. 1791	Noordbarge	1843	
Jonkers, Geert	ca. 1822	Westenesch	1846-1847	
Kamps, Hendrik	11 januari 1832	Weerdinger	1859-1885	
Koolhof, Hermanus	ca. 1795	Emmen	1825	
Kramer, Wolter	21 oktober 1851	Roswinkel A 57	1875-1899	naar Vlagtwedde
Logt, Feert	ca. 1790	Emmen	1817	
Millekamp, Jan	17 sept. 1833	Nieuw-Amsterdam	1873-1876	ex Dalen
Over, Johan Wilhelm	ca. 1804	Westenesch	1853	
Reurink, Gerrit Jan	ca. 1826	Emmen	1862	
Schadewijk, Hendrik	ca. 1804	Emmen	1826-1833	
Scholten(s), Evert	ca. 1785	Emmen	1814-1828	
Schroeven, Albert	26 juli 1832		1865	ex Odoorn
Schutten, Evert	19 nov. 1842	Westenesch	1871	huwelijk
Schuurman, Klaas	ca. 1828	Emmen	1860-1865	
Sneeman, Albert	ca. 1828	Westenesch	1852	
Snijders, Albert	28 juni 1829	Roswinkel A 152	1865-1890	ex Rolde
Snijders, Frederikus	ca. 1832	Noordbarge	1875	
Straatman, Jan	ca. 1819	Roswinkel	1845	
Swies, Jan	ca. 1764	Emmen	circa 1812	
Tangenberg, Albert	ca. 1784	Emmen	1824	
Tewes, Albert	ca. 1786	Emmen	1821-1837	
Tewes, Hendrik	ca. 1773	Emmen	1812-1817	
Tewes, Hendrik	ca. 1817	Emmen	circa 1847	
Tewes, Jakob	ca. 1764	Emmen	1812-1814	
Veenegerts, Harm	16 mei 1816	Emmen A 21	1851-1861	2.4.1870 +
Wielens, Jan	ca. 1784	Emmen	circa 1812	
Willemsen, Leendert	2 mei 1798	Weerdinger		9.8.1876 +
Wil(le)msen, Zweers	3 nov. 1829	Rosw. A 162/A 149	1862-1871	23.8.1885 +
Witting, Lucas	ca. 1808	Zuidbarge	1840-1842	
Wijnhold, Albert	ca. 1768	Roswinkel	1813-1830	
Zuurhof, Garm	ca. 1799	Zuidbarge	1845-1852	

Rode Meekrap. Deze plant heeft altijd gediend voor de winning van rode kleurstof. De Latijnse naam is *Rubia tinctorum* hetgeen betekent rood om mee te verven (uit: Boerenleven in Nederland, verdwenen teelten).

geweefde vijfschaft en voerlaken kwamen, voor zij tot kledingstukken verwerkt werden, bij de blauwverver in diens kuip. Deze stoffen kregen verschillende kleuren als zwart, blauw, paars, hier 'sang' genoemd, of donkerrood. Vervolgens kwamen de stoffen in handen van een kleermaker of een naaister. Sommigen werkten zelfstandig, anderen waren in loondienst. Een naaister verdiende een dagloon van dertig cent, ook wanneer ze aan huis kwam werken. En zo kwam 'het boerenfolkje in het habijt'.

De Gebroeders Tonckens te Helpman (provincie Groningen) hebben in de 19de eeuw tot in de verre omstreken als blauwververs bekendheid gekregen. Deze firma adverteerde in de tweede helft van deze eeuw regelmatig dat men het te behandelen goed bij de wevers thuis kwam op-

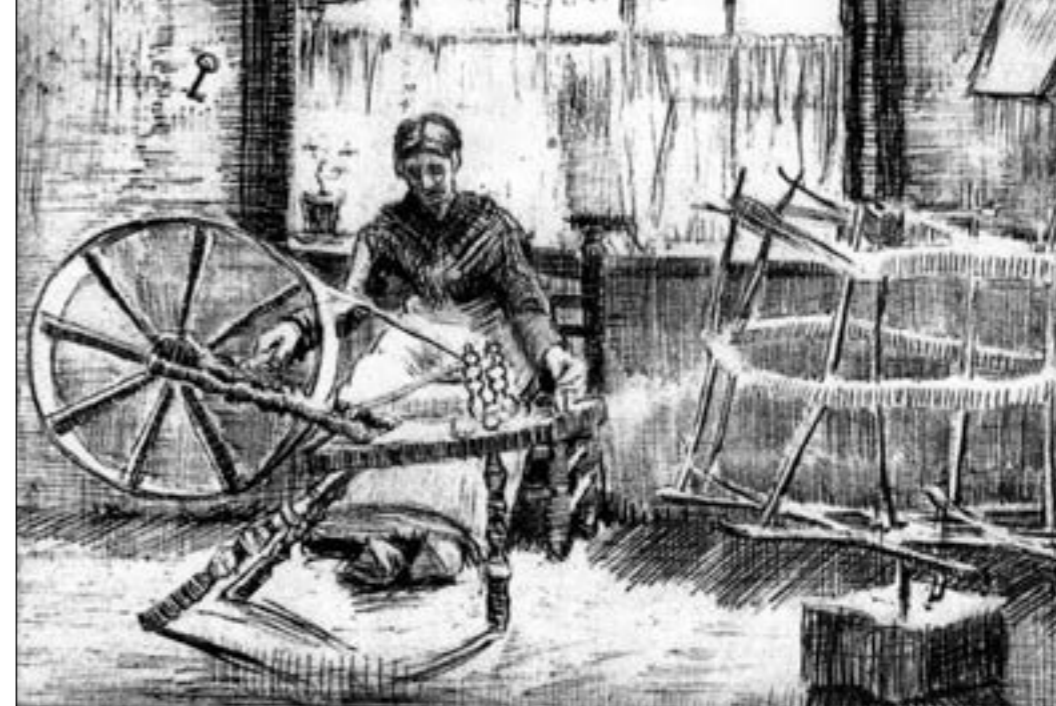
halen en weer bij hen zou terugbrengen. Iedereen kende hun linnenwagen, waarin de stoffen werden vervoerd. In het dorp Borger hadden J. Savenije en later Cornelis Begemann een goed lopende blauwververij. Toen het aantal weverijen omstreeks 1885 drastisch afnam, kochten veel blauwververs weefstoelen. Hierdoor probeerden ze wevers aan het werk te houden. Deze noodgreep heeft niet kunnen voorkomen dat de meeste huiswevers eind 19de eeuw naar ander werk hebben moeten omzien, mede door de groei van de weefindustrie elders in het land.

In de gemeente Emmen hebben in de 19de eeuw verscheidene (blauw)ververs gewoond. De bekendste van hem is Cornelis Hendricus Begemann geweest die aanvankelijk in Borger woonde en daar een blauwververij had. Hij is vóór 1871 naar Emmen verhuisd, waar hij eind 1883 een hinderwetvergunning voor zijn onderneming kreeg. Cornelis was in Dalen in 1838 geboren en zijn zoon Willem op 1871 in de gemeente Emmen.¹¹ Zoonlief heeft zijn vader in de zaak geholpen. Kort na zijn vaders dood in 1915 verhuisde Willem echter naar Ermelo. Een andere blauwverver in die tijd is Johannes Adrianus Dunenborg geweest. Hij was geboren op 3 december 1809 te Wildervank. Hij werkte in de tweede helft van de 19de eeuw in Noordbarge. Een collega van hem, Johannes Op 't Holt, geboortjaar 1797, heeft in de periode van 1818-1839 als blauwverver in het dorp Emmen gewoond en gewerkt. Kerst Verwer heeft van 1840 tot 12 juni 1883 als blauwverversknecht in Noordbarge een onderkomen gehad. Hij overleed op 5 februari 1897. Of hij als zelfstandige blauwverver heeft gewerkt is niet bekend. Wel dat hij op 8 juli 1885 hinderwetvergunning heeft gevraagd om in Noordbarge een zwartververij op D 5575 op te mogen richten.

In het bevolkingsregister en de burgerlijke stand van de gemeente Emmen zijn de namen van de volgende 'verwers' vermeld:

- Anne Everings de Jong, geboren circa 1831), wonende Nieuw-Amsterdam;
- Johannes Supheert, geboren op 5 april 1862 te Emmen, wonende Noordbarge, Hij vestigde zich

Een vrouw aan het spinnewiel te Zweeloo. Tekening van Vincent van Gogh (uit: Vincent van Gogh in Drenthe, Assen, 1959).

- daar op 13 november 1866 en kwam uit Smilde;
- Kasper Supheert, geboren circa 1823). Hij werkte in Noordbarge;
- Hendrik van der Veen, geboren circa 1851). Hij woonde in Weerdinge en heeft daar tenminste in de jaren 1875 en 1876 als zodanig gewerkt;
- Jacob Westerbaan, geboren circa 1842). Hij woonde in het dorp Emmen (1869-1877);
- Haijo Wiardi, geboren circa 1825). Hij woonde in Emmen.
- Hendrikus Wittinge, geboren circa 1804). Hij woonde en werkte in ieder geval in de periode 1824-1831.

Eind 19de eeuw was er in Coevorden de blauwververij van Menge. Jarenlang moet hij in een voormalig koffiehuis en logement zijn bedrijf hebben uitgeoefend. Hij had voor zijn bedrijf een goede plek gekozen, want hij zat in de buurt van het 'vers stromende water van het Loodiep'. Menge heeft zijn zaak in 1890 verkocht en had in de veilingvoorwaarden laten opnemen dat zijn blauwververij diverse gereedschappen te koop had, waaronder een stoomketel met perspomp en een apprèteertrommel, drie persen, drie kopen, drie ijzeren en twee loden kuipen en een partijtje verfstoffen.

Vele soorten geweven stof
 Veel stofnamen uit deze tijd behoren inmiddels tot het verleden. Veel van die namen kan men nog in advertenties van openbare veilingen, in opruimingsaankondigingen of beschrijving van failliete boedels tegenkomen; stofnamen die niet of nog nauwelijks bekend zijn. Toen in 1876 J. Savenije uit Erica zijn winkelvoorraad liet veilen adverteerde hij dat men bij hem thuis 'baai' (dik en grof wollen weefsel, op molton gelijkend flanel, waarvan onderkleding, vrouwenrokken en hemden werden gemaakt), 'bever' (grof, sterk geruwd katoenweefsel voor onderkleding), 'molton' (dik wollen, halfwollen of katoenen weefsel in effen of keperverbinding geweven), 'dimet' (sterke katoenen stof in keperverbinding waarin een patroon is geweven) en 'pilou's' (zachte katoenen stof) kon krijgen. Meijuffrouw G.A. Meijer adverteerde ook in 1890. Zij hield uitverkoop van gebreide en geweven wollen en katoenen overgoederen, winterhoeden, pelsmutsen en kinderpooletjes. Een jaar later hield de weduwe H. Pol te Emmen eveneens uitverkoop. Zij had in de aanbieding laken, bukskin (sterk gekeperde stof van geheel of half wol aan één kant geschoren), pilo, molton, jakstof, voering, katoen, bontjes, beddientijk en beddenbont, zelas, wotte en bonte zakdoeken, oorijzermutsen, gekleurde en zwarte sajete (tot garen gesponnen wol, meestal gekaard, maar niet gekamd), gekleurde en zwarte sajette

Demonstratie van het weven in de Oudekamer in 1935

kousen, knoopsgaten sajete, echte machinezijde, gewone naaizijde, garen en lint, franje, gemaakte kleren en een grote partij boerengarens.¹²

De Friesche Wolkammerij van de Firma M.J. Noorda te Bolsward beveelt zich beleefd aan tot het bereiden van de wol tot alle soorten sajetten, dekens, voerlakens en Vijfschaft. Agent voor de provincie Drenthe beurtschipper L. Jacobs. Men gelieve de wol goed verpakt met opgaaf van bereiding te bezorgen bij Nijmeijer te Zijtak en L. Eising te Emmen.¹³

Schapenhouders!
Zend uwe wol ter bereiding van Garens,

Dekens, Paardendekens enz. aan onderstaand adres.

De te bewerken wol kan bezorgd worden bij de heeren Erven Diemer, Wevers te Emmen, H.W. Scholte, winkelier, Klijndijk, Jakobs en Worst, beurtschippers Emmen-Meppel. Aanbevelend Gebr. van de Hooning, Wolkammers, Meppel.¹⁴

Wolkammerij en Spinnerij,
Gebr. Van de Hooning te Meppel,
bewerken van wol
in alle kleuren en dikte, dekens,
paardendekens, vijfschaften en voerlakens,
tegen laag gestelde werkloonen.
Bezorgen zonder prijsverhoging
bij de heren Erven Diemer,
Wevers te Emmen en
H.W. Scholten te Klijndijk.¹⁵

Tijdens de viering van het gouden jubileum van de weduwe N. van den Brink te Emmen in 1926 zijn er vele herinneringen opgehaald. Trots vertelden de firmanten van deze firma dat de oprichter van het bedrijf in het begin met 'zijn pak op de rug de boer op' was gegaan en dat hij 's avonds nog achter de toonbank had gestaan. Dikwijls was hij ook bezig geweest met de behandeling van de velerlei ruilartikelen die hij in betaling had ontvangen, want geld was schaars in deze tijd en de betaalmiddelen die de Drenten van toen gebruikten waren: 'wollen garen, vlagaren, noppengaren, vijfschachten- en voerlakens'. Als betaling nam hij ook honing en andere producten van landbouw- en huisindustrie in ontvangst. Begin 20ste eeuw verkocht deze firma aan de Wilhelminalaan eveneens allerlei soorten japonstoffen, mouselures en fantasiebonten, dienstbodekatoentjes, boezelaars, fantasieschorten, vitrages, gordijnen, tafelkleden, lopers en antimacassars, herendassen, boorden, fronts, manchetten, hemden, witte jurkjes, baretten, kapertjes, doeken, zijde, fluweel, linten, kantstoffen en kanten verkocht.

Veel van de genoemde stoffen worden niet meer gemaakt, of het moet in kleinschalig verband

zijn. Met de komst en de fabricage van synthetische stoffen veranderde er veel. Ook de prijs van deze laatste stoffen was een stuk lager. Na 1880 is het aantal huiswevers enorm teruggelopen. De opkomst van de textielnijverheid in Twente en in het westen van de provincie Noord-Brabant is daar zeker debet aan geweest.

Bronnen en literatuur

Dale, van, Groot woordenboek der Nederlandse taal.
Edelman, Dr. C.H., De geschriften van Harm Tiesing over den landbouw en het volksleven van Oostelijk Drenthe, Assen, 1948.
Emmer Courant, Gemeentearchief Emmen.
Leeuw, G. de, 'Spinsters', in: Fragmenten uit de geschiedenis van de voormalige gemeente Westerbork, no. 6-1, maart 2006.
Luyken, Jan en Casper, Spiegel van het menselyk bedryf vertoonende Honderd verscheidene Ambachten, Amsterdam, 1767.
Provinciale Drentsche en Asser Courant
Sanders, Roel, Schilders van Zweeloo, Beilen, 2007.
Smit, M, Korte en eenvoudige beschrijving van de voornaamste standen, beroepen, bedrijven en bezigheden in de menschelijke maatschappij, Groningen, 1843.
Tiesing (1853-1936), Harm, De handweverijen (23 april 1921). Uit en over Drenthe, beschouwingen en verhalen over het volksleven in de provincie Drenthe, gedurende de 19de en begin der 20ste eeuw, Borger, 2003.

Noten

- 1 De verscheidene namen van stoffen zijn verklaard aan de hand van Van Dale, groot woordenboek der Nederlandse taal.
- 2 Provinciale Drentsche en Asser Courant (PDAC), 8 januari 1879, Drenthe voorheen en thans II.

- 3 PDAC, 3 februari 1888.
- 4 PDAC, 13 november 1886. Het betreft hier een schrijven aan de Nieuwe Rotterdamse Courant door iemand uit Roswinkel.
- 5 Het roten geschiedde deels natuurlijk, door de biezen acht dagen in een meer of in een sloot te laten staan. Daarna droogt men de biezen op het veld in schoven die vervolgens in bossen worden gebonden en in schuren opgeborgen om in de wintermaanden te worden verwerkt. Zie voor een uitgebreide beschrijving hiervan het artikel 'Het vlas en zijn bereiding in Drenthe' in het weekblad Eigen Haard 1876 no. 3, het krantenartikel 'Uit het Drentsche Volksleven' beschreven in de Emmer Courant van 9 juni 1916 en het artikel 'De Vlasbewerking', beschreven in het weekblad De Prins van 25 augustus 1917.
- 6 Gerjan Heij, Oude ambachten en beroepen, Arnhem, 2009.
- 7 Harmen Tiesing (1853-1936), De handweverijen (23 april 1921). Uit en over Drenthe, beschouwingen en verhalen over het volksleven in de provincie Drenthe, gedurende de 19de en begin der 20ste eeuw, Borger, 2003
- 8 PDAC, 9 augustus 1884. Deze spreuk stond in het weefgetouw gebeiteld van de binnenwever Ambergen te Coevorden. Het betrof hier een toestel van zwaar eikenhout met het jaartal 1612.
- 9 PDAC, 8 maart 1886.
- 10 Harmen Tiesing (1853-1936), De handweverijen (23 april 1921), in: Uit en over Drenthe, beschouwingen en verhalen over het volksleven in de provincie Drenthe, gedurende de 19de en begin der 20ste eeuw, Borger, 2003.
- 11 GAE 27 december 1883 Register Vergunningen, doos nr. 0113 1.777.13 voor D 5657.
- 12 PDAC, 27 november 1876, PDAC, 30 december 1890, EC, 24 januari 1891
- 13 Emmer Courant (EC), 18 augustus 1900.
- 14 EC, 3 juni 1905.
- 15 EC, 2 juni 1906.

Groene monumenten in Emmens centrum

Zo'n 100 jaar geleden is de modernisering van Emmen-dorp begonnen. Emmen werd op het spoorwegnet aangesloten. Het 'dorpswinkhart' met boerderijachtige panden gelegen tussen de twee grootste zandkernen van de gemeente schoof van de Noordbarger Wilhelminastraat richting het nieuwe spoorstation op naar de tegenwoordige Hoofdstraat.

Statige zakenpanden, winkels, en hotels in een moderne stijl met tierelantijntjes als speklagen en andere bouwkundige versieringen in de gevels werden op korte afstand van het station gebouwd. De planmatig aangelegde woonwijk 'Oud Allee' met eigentijdse huizen ontstond op het noordelijk deel van het voormalige Willinge-landgoed.¹ En langs nieuwe wegen werden niet meer alleen de gebruikelijke eiken geplant, maar vaak ook beuken. Deze beuken, nu zo'n 100 jaar oude 'boommonumenten', hebben het moeilijk. Veel bomen hebben het bij de strijd om te overleven niet gered. In de oude beukenaanplantingen zijn veel gaten gevallen. Dit artikel gaat voor een belangrijk deel over Emmens bejaarde 'beukmonumenten' en hun toestand. De recente foto's bij dit artikel zijn j.l. 11 oktober gemaakt. Gezonde bomen stonden toen nog volop in blad.

In 1905 is het station Emmen van het Noord-Ooster Lokaal Spoor geopend. Voor het dorp Emmen brak de moderne tijd aan. Door de aanleg van het spoor moest een deel van de omgeving van het dorp opnieuw worden ingericht. Wegen werden verlegd of nieuwe werden aangelegd. Op loopafstand van het spoorstation vestigden zich middenstanders die onder andere moderne winkelpanden en hotels met allure lieten bouwen. Door het steeds meer 'aan

De Stationsstraat in de beginjaren, met van links naar rechts: café Groothuis, de ambachtsschool, hotel Bellevue van de heer Meijer, op de achtergrond een deel van het spoorstation en rechts op de voorgrond het tramstation met de witte bovenverdieping. (coll. Roelof Boelens)

snee komen' oftewel afgraven van de oostelijke vennen in de gemeente kreeg het dorp Emmen er een nieuw en groot achterland bij en ontstond behoefte aan nieuwe en betere verbindingen en aan voor die tijd moderne logiesmogelijkheden. Even ten westen van het N.O.L.S-station werd in 1908 de nieuwe Ambachtsschool geopend. Helaas is dit statige en voorname pand in 1932 afgebrand.² In 1909-1910 werd door de Eerste Drentsche Stoomtramweg Maatschappij de tramlijn Hoogeveen-Oosterhesselen doorgetrokken via Noordbarger tot aan het N.O.L.S-station te Emmen.³ Tussen de twee stations en het dorp Emmen kwam een mooi gelegen gebied beschikbaar voor de nieuwe woonwijk 'Oud Allee'.

Langs nieuwe wegen werden in het zich moderniserende Emmen in plaats van de gebruikelijke eik vaak de chiquere en luxere beuk aangeplant. De beuk is een boom van stand te noemen. Een Ollie B. Bommel onder de bomen, chiquer door de voorname uitstraling van kroon en rechte stam, luxer omdat een beuk hoge en specifieke eisen stelt aan de groeiplek en daarnaast het hout van een gekapte beuk minder gebruiksmogelijkheden heeft en minder geld opbrengt dan dat van een 'degelijke' eik. Net ten noorden van het huidige NS-station kruiste het tracé van de spoorbaan de Oude Roswinkelerweg. Het grote en brede goederenoverslagement nam een grote hap uit deze weg, zo'n 150 meter. Had men hier een spoorwegovergang aangelegd, dan zou die zeer lang en gevaarlijk zijn geworden. Er werd gekozen voor wegomlegging. Aan de westkant en aan de oostkant van de spoorbaan kwamen nieuwe wegen, de Spoorstaat en Verlengde Spoorstaat en de Burgemeester Tijmesstraat. Het overblijvende korte stukje Oude Roswinkelerweg aan de westkant van het spoor tot aan de Weerdingerstraat werd opgeheven. Daarvoor in de plaats kreeg de Spoorstraat een korte westelijke aftakking tot aan en ongeveer haaks op de Weerdingerstraat. Deze aftakking heet tegenwoordig Seinstraat. Langs de Spoorstraat ter hoogte van het station en het Seinstraatdeel werden beuken geplant.

Zeven laaneiken van het westelijk restje Oude Roswinkelerweg staan nog op hun oude plek van voor de veranderingen rond 1905. Ze staan fors en fier hoog opgesnoeid op het grasveldje voor apotheek

Beuk op de hoek van de Nassaulaan en de Stationsstraat. (foto P. Naber)

de Vriendschap, drie aan de zuidoostkant van het oorspronkelijke wegtracé en vier aan de noordwestkant. Wordt op een kaart de huidige Oude Roswinkelerweg in een rechte lijn doorgetrokken naar het zuidwesten, dan komt men precies uit bij de plek van de zeven eiken. Het noordelijkste stukje Burgemeester Tijmesstraat was voor 1905 tot aan de eerste flauwe bocht onderdeel van de oorspronkelijke Oude Roswinkelerweg. Vlak voor de bocht staat aan de noordwestkant nog een aantal grote en oude 'Oude Roswinkelerweg-eiken'. Hoe zuidelijker in de buitenbocht, hoe verder de bomen afstaan van de as van de naar binnen wegdraaiende weg. Deze rij eiken en de zeven bij apotheek de Vriendschap zullen in dezelfde tijd zijn geplant als afzonderlijke bomen, maar ook als twee groepjes eiken op zich, zijn het 'groene monumenten' uit Emmens verleden die de moeite waard zijn om in stand te worden gehouden.

Als men vanaf de rotonde in de Weerdingerstraat

Zicht op de Weerdingerstraat richting rotonde met op de voorgrond de zeven 'Oude Roswinkelerwegeiken', vier rechts en drie links. (foto P. Naber)

in oostelijke richting rijdt, dan 'omlijsten' net voor de afslag van de Seinstraat de zeven oude eiken het begin van de aftakking van de oorspronkelijke Oude Roswinkelerweg. Wel verstoort een later midden op het aftakkingstracé geplante jongere eik dit beeld enigszins. Wat opvalt is dat een aantal van de beuken aan de Seinstraat veel dikker is dan de zeven eerder aangeplante en oudere eiken.

Het nieuwe spoorstation werd door de aanleg van de Stationsstraat rechtstreeks bereikbaar vanuit Emmen-dorp. Aan beide zijden van de straat kwamen beuken te staan. Toen de bomen al wat tot wasdom waren gekomen, vormde het geheel een statige oprijlaan naar het aan het eind gelegen spoorstationsgebouw.

Enkele jaren later werd met de bouw van de eerste huizen in de wijk 'Oud Allee' begonnen. Ook hier werden beuken voor laanbeplanting gebruikt, namelijk voor de Nassaulaan, de Oranjelaan en het Allee. De Minister Kanstraat is aangelegd langs een al bestaande eikensingel van het voormalige Willinge-landgoed.⁴

Ook langs de Parallelweg zijn veel beuken geplant. Op particulier terrein staan naast het Univégebouw aan de Weerdingerstraat fraaie beukenbomen, onder andere een bruine. En aan de Kerkhoflaan en op het oude kerkhofterrein staan ook enkele forse beuken.

De in het begin van de 20ste eeuw aangeplante beuken raken op leeftijd. Beuken zijn gevoelig voor en worden bedreigd door grondwaterspiegelveranderingen, zonlicht op vrijkomende stammen, zwammenaantasting aan oftewel paddenstoelen op de voet van de stammen, beschadigingen aan wortels en het steeds meer bestraten van grond rond en onder de boomkruin. Al deze bedreigingen zijn

Zo zag het Allee er uit in de jaren twintig van de vorige eeuw, gezien vanaf het oosten.

Zo ziet het Allee er nu uit, gezien vanaf dezelfde plek als de foto op bladzijde 18 (onder). (foto P. Naber)

in de loop der tijd (steeds meer) voorgekomen. Ook eiken hebben hiervan last, maar zijn er minder gevoelig voor dan beuken en extra zonlicht op stammen verdragen eiken goed. Hoe meer bedreigingen, hoe problematischer het is voor een boom. Veel beuken hebben het gevecht om in leven te blijven niet kunnen volhouden.

Het onttrekken van zeer veel grondwater voor industrieel gebruik onder het industrieterrein het Bargermeer heeft, evenals het drinkwater oppompen door het pompstation ten westen van het gemeentehuis, voor grondwaterstandverlaging gezorgd tot in het gebied van 'Oud Allee', Stationsstraat, Spoorstraat en Seinstraat.

Doordat naaststaande laanbomen zijn doodgegaan of zijn verwijderd kunnen stammen van beuken directer en meer aan zonlicht worden blootgesteld. Beuken zijn gevoelig voor extra zonlicht op de stam. Om deze reden kan een grote beuk meestal dan ook slecht tegen het hoog opsnoeien van de stam.

Op de oude begraafplaats op de hoek van de Wilhelminastraat en de Kerkhoflaan staan enkele grote en mooie vrijstaande beuken. De beukenboom aan de noordrand van het kerkhof, ongeveer halverwege en op korte afstand van de haag langs de Kapelstraat, is zwaar aangetast door zwam. Op de breed uitgespreide voet van de boom zitten verscheidene paddenstoelen of bloeiwijzen van één of meer zwammen. Enkele paddenstoelen hebben de doorsnede van een bloemkool. En de paddenstoel aan de haagkant heeft de spectaculaire grootte van de inhoud van een goed gevulde kruiwagen. Deze beuk lijkt niet meer te redden. De stam is door en door aangetast. In het verleden is wel eens op een plek van een door zwamaantasting gestorven beuk

Midden: De zwaar aangetaste beuk op het oude kerkhof. (foto P. Naber)

Rechts: De grote zwam op de breed uitgespreide voet van de kerkhofbeuk. Om de grootte van de zwam aan te geven is de hand ook gefotografeerd. (foto P. Naber)

Deze Seinstraatbeuken hebben het moeilijk. (foto P. Naber)

en trottoirs zijn aangelegd. Stukken berm, liggend voor uitritten, worden verhard. Maar strakke betonsteenbestratingen voeren veel regenwater direct af naar de straatkolken van de riolering en laten dan weinig water doorsijpelen in de ondergrond. Daarnaast is ook nog het grondwaterpeil verlaagd door wateronttrekking. Maar de boomwortels moeten wel voldoende water kunnen opzuigen om de nu zeer grote 100-jarige beukenkruinen van voldoende vocht en voeding te voorzien. De vele bladeren van de grote boomkronen verdampen 's zomers veel vocht. Toen ze zo'n eeuw geleden werden geplant waren de verhardingen van de straten smaller. Zo had de Stationsstraat nog geen trottoir en de grond onder de jonge boomkruinen was geheel vrij van verharding. Het Allee zal een van de eerste straten in Emmen zijn geweest met trottoirs. Op een oude foto van deze straat is mooi te zien hoe twee rijen jonge beuken in het gelid staan langs een smalle klinkerweg, met voor de huizen een niet te breed verhard voetpad.

In plaats dat groter wordende beuken meer ruimte krijgen, worden ze meer en meer beperkt in hun leefomgeving, met gevolg dat kwaliteit en de stressbestendigheid achteruitgaan. Het aftakelingsproces wordt versneld, omdat de zwakker wordende beuken minder goed weerstand kunnen bieden tegen nieuwe bedreigingen. Als stadsboom lijkt de beuk minder geschikt.

Als een inventarisatieronde wordt gemaakt naar hoe het na ongeveer 100 jaar staat met de ooit aangeplante beuken in het hierna te bespreken deel van het centrum van Emmen, dan komt er in het algemeen een niet al te florissant beeld naar voren. Veel bomen zijn verwijderd en van het restant is een deel in slechte conditie.

Langs het korte stukje Seinstraat staan nog veel beuken. Wel zien verscheidene bomen er slecht uit: kwijnende oude knarren. Over enkele jaren zal een aantal beuken er zo slecht bij staan dat overwogen moet worden ze te verwijderen.

Zo goed als dode beuken bij het NS-parkeerterrein. (foto P. Naber)

Allee-beuk in moeilijkheden. (foto P. Naber)

Aan de Spoorstraat ter hoogte van het NS-station staan nog weinig beuken. Een drietal is dood of bijna dood en wordt dit jaar verwijderd. De rest oogt niet goed.

Van de oorspronkelijk vele beukenbomen langs de Stationsstraat is al een groot deel verdwenen. Maar gelukkig staat er nog wel een aantal mooie en grote exemplaren.

Het Allee doet zijn naam geen eer meer aan. De allure van een mooie allee of laan is niet meer aanwezig. Er staan te weinig bomen om daar nog van te kunnen spreken. De Oranjelaan en de Nassaulaan zijn korte straten met nog enkele beuken. Van de oorspronkelijk aangeplante beuken in de wijk 'Oud Allee' zijn niet meer zoveel in leven.

Die er nog wel staan, zijn grote, imposante bomen waarvan een enkele begint af te takelen.

Het is van belang dat de beuken die nu nog in goede of redelijk goede conditie zijn regelmatig in de gaten worden houden. Het is mooi dat er voor wordt gezorgd dat deze 'groene monumenten' voldoende leefruimte houden of krijgen, opdat de majestueuze bomen nog vele jaren in hun volle pracht kunnen staan te pronken.

Oorspronkelijk kwam in Emmen als boombeplanting langs wegen de eik verreweg het meeste voor. Enkele voorbeelden waar nu nog oude eiken staan, zijn het Noordeind ter hoogte van de Nabershof, de Walstraat, de Weerdingerstraat, de oude weg van Westenesch naar Noord-Sleen (vermoedelijk ca. 1880 geplant), de Minister Kanstraat, de Angelsloerdijk en nog een beperkt aantal zeer dikke eiken langs de westkant van de Wilhelminastraat.⁵ Ook staan er veel eiken langs het Oranjekanaal, op het oude dierenparkterrein (onder andere een groot restant van een 350 meter lange imposante allee of bomenlaan), tussen het oude kerkhof en de Wilhel-

De imposante kastanjeboom in de Noorderstraat had vroeger meer ruimte om zich heen dan tegenwoordig. IJzerhandel Hoekstra zat toen nog in het pand waar later de firma 1001 kwam. (coll. P. Naber)

minastraat een blok slankere eiken op leeftijd en op de markt in het centrum.⁶ In het gemeentehuis staat een maquette net naast de noordingang aan de Markt, waarop het grote restant van de 350 meter lange 'landgoedlaan' goed is te herkennen. Trouwens verscheidene eiken op de Markt hebben het moeilijk.

Een vermeldenswaardig 'groen monument' is de imposante kastanjeboom in de Noorderstraat tussen Plantageboekhandel Vermeer en de Kruitvatwinkel.⁷ De markante kruin omspant de gehele breedte van de Noorderstraat. De kastanje raakt de beide

gevels van voornoemde zakenpanden. Om afbreken van de zware breed uitgespreide zijtakken te voorkomen zijn op een groot aantal punten de zijtakken met kabels vastgemaakt aan de rechtopgaande stam. Nu het blad is afgevallen, zijn de vele kabels goed te zien.

Soorten als linden en platanen kunnen beter tegen stedelijke omstandigheden en zijn duidelijk minder gevoelig voor de eerder beschreven bedreigingen. De gemeente laat dan ook bij boomvervangingen in stedelijk Emmen steeds meer deze en andere minder gevoelige soorten aanplanten. Boomtypen waarvan het blad in de herfst mooie kleuren heeft, zijn ook gewild om te poten. Vergeleken met het 19de eeuwse Emmen levert het huidige aanplantbeleid een veel gevarieerder en soms fleuriger beeld op.

Noten

- 1 Zie voor meer informatie over het Willinge-landgoed de Kroniek van maart 2010, blz. 6: Het geheim van burgemeester Jan Jacob Willinge of de raadsels rond de rechthoekige 'gracht'.
- 2 Daarna is op dezelfde plek naast buurman café Groothuis een nieuwe Ambachtsschool gebouwd in de strakke stijl uit de dertiger jaren. Het oorspronkelijk begin 20ste eeuwse pand van café Groothuis is nog steeds één van Emmens pronkjuwelen.
- 3 Zie website Historisch Emmen.
- 4 Een rij bomen wordt een (bomen)singel genoemd. Een (bomen)laan of allee bestaat uit twee singels met daar tussen een pad of een weg.

- 5 Van zowel de Weerdingerstraat als de Angelsloerdijk is een lang recht stuk weg exact gericht op de torenspits van de Grote Kerk te Emmen. Zie de Kroniek van september 2008, blz. 17: De kerktoren van Emmen als richtpunt.
- 6 Het oude dierenparkterrein ligt op een deel van het voormalige Willinge-landgoed. Dit landgoed had een parkachtige aanleg met onder andere eikenlanen en eikensingels. Verscheidene onderdelen van de landgoedbeplanting zijn nog steeds aanwezig. Zo liep vanaf het Willinge-landgoedhuis, vroeger gelegen ter hoogte van de HEMA, naar het oosten een oorspronkelijk 350 meter lange eikenallee tot aan waar nu de spoorbaan is. Deze eikenallee is voor een belangrijk deel nog steeds onderdeel van de dierenparkbeplanting en is daarmee een 'bijzonder groen monument'. De hiervoor genoemde spoorbaan is even na 1900 aangelegd op het tracé van de bomenlaan op de oostrand van het Willinge-landgoed. Zie ook noot 1. Het blok eiken ten westen van het oude kerkhof bestaat uit vrij slanke bomen. Toch kunnen ze wel 100 jaar of ouder zijn. Eiken in een groep groeien vaak meer in de hoogte en minder in de breedte. In het algemeen zegt de doorsnede van een eikenstam niet alles over de leeftijd van de boom. Onder andere de bodemgesteldheid is van grote invloed. Mij is een lange laanbeplanting bekend van ca. 60 jaar oude eiken met een grote variatie in stamdikte. De dikkere stammen hebben ruim anderhalf keer meer breedte dan de slankere exemplaren. Veel eiken die op de wal in de Walstraat staan zijn niet zo dik. De Walstraat ligt in de wijk Emmermeer. Het Emmermeer is drooggevalen, nadat in 1858 het Oranjekanaal ter hoogte van Emmen werd gegraven. De eiken zullen later zijn geplant. Het is niet uitgesloten dat de knoestige en krommige eiken in de Walstraat al meer dan 125 jaar geleden zijn geplant (of gezaaid).
- 7 Op de plek waar nu het Kruitvat is gevestigd, was daarvoor IJzerhandel Hoekstra.

Informatie
Rini van Vilsteren;
Chris Reinders en
Website Historisch Emmen.

De Walstraat met rechts de oude eiken op de wal. De zijtakken van de wal lijken vergeleken met vroeger, sterk af- of uitgevlakt. Dit zal met het maaien van het gras te maken hebben. (foto P. Naber)

Herinneringen aan Weerdingermond - deel 3

Van Hans van der Werff uit Ermelo ontving de redactie een document. Het is een kopie van een boek dat binnen zijn familie circuleert en in 1964 is geschreven door zijn grootvader, Lourens Bosma. Uit dit document hebben we een aantal fragmenten gehaald die we hierbij publiceren in de Kroniek. Dit derde deel gaat over de drankbestrijding, de stichting van de gereformeerde kerk en opnieuw over het werken in het veen.

Men kan zich tegen armoe en gebrek afzetten door troost te zoeken in de alcohol, hetzij door gebruik (misbruik) thuis of in de kroeg. Als de moeder te weinig inkomen krijgt, wrekt dit zich in het niet goed kunnen verzorgen van het gezin. Dat zal nog erger zijn als zij zelf zich te weinig kan bezighouden in haar huishouden, zoals het geval was in de veenstreken. Het was een uitzondering als de getrouwde vrouw, vaak met een flink aantal kinderen niet meehielp aan het veenwerk. Geen wonder dat sommige vrouwen na het werken op het veen, weinig zin hadden om iets aan dat huishouden te doen. Als dan de man en vader in de drank verstrooiing zocht en daardoor nog meer armoede voor zijn gezin veroorzaakte, werd het zulke vrouwen wel heel moeilijk gemaakt. Hoe kon dit, zoveel geld besteden aan sterke drank, terwijl de inkomsten gering waren?

Al eerder had ik het over de gedwongen winkelniering. Bij de meeste verveners met een winkel was ook sterke drank te koop en dit feit werkte mee aan het misbruik door de arbeiders. Verder ook de gewoonte om sterke drank te schenken, bijvoorbeeld bij het 'schepen verladen' met turf of bagger aan de schippers. Als het schip niet erg klein was, dan kon het zeven à acht dagwerk lange turf of tien à elf stobben bag-

ger laden. Had nu het eerste dagwerk of stobbe plaats gekregen in het ruim van het schip, dan ging de schipper bij het werkvolk langs met de jeneverfles en een glaasje en ieder kreeg dan zijn 'seupie', van groot tot klein en de man die schipkrooier was, kreeg vaak nog een glaasje extra. Het vullen van de kruiwagens gebeurde meestal door jongens en meisjes, waarvan sommigen eigenlijk nog naar de school moesten en ook die kregen hun 'seupie', al werd dan voor hen het glaasje niet vol geschonken. Zo sloeg elke persoon die meehielp aan het schepen per dag zeker een acht à tien borrels naar binnen en dat zal dan voor de jongsten toch zeker ook wel zo'n vier à vijf zijn geweest.

Ook bij een ander werk, het 'wijkgraven' werd veel gedronken, maar dit werk werd alleen door volwassen mannen gedaan.

Vooraf door de 'Baptisten' werd het grote kwaad van de sterke drank gezien en bestreden. Veel later kwam de strijd tegen drankmisbruik bij de socialisten. Door de andere kerken, de hervormde en de gereformeerde, werd toen nog weinig verzet geboden. Toen vader zich aansloot bij de Gereformeerde Vereniging van Drankbestrijding werd hij door menig geloofsgenoot als 'dweper' versleten.

Het in 1906 gestichte Nationaal Christelijk Geheelonthoudersgebouw in Nieuw-Weerdinge

Om het gemis aan christelijk onderwijs aan ons enigermate te vergoeden gingen mijn broer Hendrik en ik naar de zondagsschool. Deze werd gehouden in een schuur bij de 'weduwe Meems' en daarna bij de 'Olle Diek', de vader van Roelf en Louwe Dijk. Als onderwijzers kan ik mij nog herinneren: Franke Roffel, Wilko Noorlag en Harm Beens, allen toen jonge mannen en, behalve Wilko, veenarbeiders en dus ongeletterde mensen. Voordat men was toegekomen aan het bouwen van een kerk (een gereformeerde kerk-red.) was er op een stuk grond van Harm Brinks een lokaaltje gebouwd. Daar ging ik ook nog naar zondagsschool en daar werden vergaderingen en repetities van de zangvereniging 'Halleluja' gehouden.

Het kerkgebouw op 'het Streekje' in Ter Apel waar (vanaf 1879) ook de gereformeerden van Weerdinge naar toe gingen, was veel te klein geworden en er werd besloten de gemeente

op te splitsen. In 1907 werd in Nieuw-Weerdinge de nieuwe gereformeerde kerk in gebruik genomen, gebouwd door aannemer J.G. Kemper. Hij bouwde zowel de kerk als de pastorie voor f. 27.000,00. De grond kostte, meen ik, f. 2.000,00, plus f. 1.100,00 voor het bouwrijp maken, wat door vader voor die som is aangenomen en uitgevoerd. Van die grond zijn samen nog twee 'hemen' verkocht voor f. 300,00 per stuk, zodat alles dus bij elkaar f. 29.500,00 gekost heeft.

Voordat de kerk in gebruik kon worden genomen, werden de diensten in een koffiehuis gehouden. Het gebeurde maar zelden dat een dominee de dienst leidde. Het waren de ouderlingen die dat moesten doen, onder andere Johannes Beens, Hendrik Roffel, Jan Knigge en Jacob Olijve. De laatste was bakker van beroep, de anderen waren veenarbeiders. Met de komst van J. Ozinga in 1909 kreeg men de eerste en eigen dominee.

Even moet ik herinneren aan wat ik geschreven had over het 'boljoagen' en de werkstaking en wat de afloop daarvan was (zie Kroniek, jaargang 21, nummer 44). Ook dat vader en Jacob van Klinken nog meer dan daarvoor vrienden zijn geworden. Dat bleek vooral toen vader niet meer zo gemakkelijk werk kon vinden. Bij de meeste verveners stond hij in een slechte reuk

De in 1907 in gebruik genomen gereformeerde kerk en pastorie in Nieuw-Weerdinge (coll. Gemeentearchief Emmen)

Het steken van de baggerturf met het steekijzer (coll. P. Naber)

wegens zijn activiteiten in de Werklievenvereniging. Het is Van Klinken geweest die hem aanbood baggerdroogmaker te worden in de 'Vledders', een stuk veen dat toen aan snee was gekomen. Daar hebben mijn vader, mijn broer Hendrik en ik twee jaren ons werk gehad. Moeder behoefde niet meer naar het veen; die had thuis de handen vol. In 1904 was mijn zusje Djoeke geboren, die dus nog alle zorg nodig had, samen met drie andere kinderen die niet met ons naar het werk gingen.

Toen wij voor het tweede jaar bij Van Klinken werkten, kwam er voor de 'dreugmoakers' een belangrijke verbetering, waarvan vader dan ook dankbaar gebruik maakte. In het kort kwam het hierop neer: in de Valthermond woonde een gewone smid, Adolf Timmer, die graag experimenteerde, onder andere om gereedschap voor het veenwerk doelmatiger te maken. Dit had hij gedaan met 'ballastschoppen', 'steekijzers' en 'opschotten', die hij veel lichter had gemaakt, waardoor het werken tevens lichter was geworden. Van hem betrok vader ons gereedschap en toen hij weer eens bij Timmer moest zijn, vroeg die aan vader of er niet wat anders zou kunnen komen voor het steekijzer. Het steken van de baggerturf werd vaak gedaan door vrouwen die het werk steeds in gebukte houding moesten doen. Dat was tamelijk zwaar werk en omdat turfje na turfje gestoken moest worden, kon dit werk niet snel opschieten. Timmer wilde er eens over nadenken; vader zou bericht krijgen. Dat gebeurde en vader ging naar de Valthermond om te horen wat Timmer had uitgeknobbeld. Dat was een snijmachientje in plaats van een steekijzer. Op een as met twee brede wielen was in het midden een gleuf gemaakt met bout en schroef, waarin een mes kon worden vastgemaakt. Door

er 'achter gaan' en een schuifbeweging te maken, sneed het mes de 'klien', de reeds flink gedroogde baggerspecie. Met een flinke duw werden zo twee of drie turfjes tegelijk gesneden. Men hoefde toen niet meer zo diep gebukt te staan. Bij vader was er geen twijfel of dit zou kunnen. Hij dacht nog wel dat duwen alleen niet genoeg zou zijn en daarom maakte hij voor Hendrik en mij 'zelen met strengen' om daarin te trekken.

Het nemen van de proef moest gedaan worden als anderen nog niet aan het werk waren en ik weet nog hoe wij op een morgen al om vier uur

Het apparaat waarmee de baggerturf sneller gesneden kon worden, het 'karrechiesmes' (coll. Roelof Boelens)

Het snijden van de baggerturf. (coll. Roelof Boelens)

bij het werk waren. Toen maar de trippen onder, de zelen om en daar ging het los. Na een paar stappen riep vader al om te stoppen. Wij hadden zo hard mogelijk getrokken, waardoor vader bijna op een draaf moest lopen en dat ging niet. Het moest veel langzamer, met rukken, om met het mes de gehele laag klieven te snijden. Nu had het mes niet overal het veld geraakt. Ook zaten er nog wel eens houtjes of strootjes in de specie en dan scheurde het mes meer dan dat het sneed. Geleidelijk ging het beter en toen wij zo een stuk hadden bewerkt, moest vader zien hoe de turfjes die gesneden waren er uitzagen. Dat viel niet direct mee. Er waren nogal wat beschadigd, omdat het mes een houtje had meegenomen of het mes niet diep genoeg was gekomen. Er waren meer arbeiders naar hun werk gekomen en die mochten nog niet weten wat er gaande was. En vader wilde de komst van Van Klinken afwachten. Het machientje werd eerst opgeborgen en toen het bewerkte stuk was gedroogd nam vader hier en daar een proef door er enige 'baggers' uit te trekken. De volgende dag kwam Van Klinken en toen ze verschillende dingen besproken hadden, kwam vader met het grote nieuws voor de dag. Weer werd een aantal van de gesneden turfjes bekeken en er werd gedemonstreerd hoe met het machientje gewerkt kon worden. Het duurde niet lang, of andere arbeiders die zagen dat er wat aan de hand was, kwamen ook opdagen. Uitroepen als: "Hau komst doar an, Rink." of "Da's joa geweldig, kerel," brachten bij vader de stemming er nog meer in. Bij Van Klinken niet. Die zag aankomen, dat wat met het machientje bewerkt was, minder geld zou opbrengen, dan de bagger die gestoken was. Het zou de schippers direct opvalen dat de turf minder glad was aan de zijkanten. Zijn advies aan vader was dan ook: "Ik zel 't die nait verbajden, moar dust mie een plezair ast t'r met opholdst." Na een korte tijd hadden bijna alle baggerdroogmakers zo'n machientje of ze hadden er een besteld en de 'steekiezers' hadden afgedaan. Toen het de tijd was van verschepen, wisten de schippers er ook al van. De bagger was er niet minder om, bracht niet een lagere prijs op en ze gunden de veenarbeiders graag dit gemakkelijker arbeiden. Als Adolf Timmer

op zijn uitvinding patent had aangevraagd en gekregen, had hij een beste bron van inkomsten gehad. Hij had dat nagelaten en niet lang na hem maakten zo goed als alle smeden die machientjes.

Er was veenverkoop geweest en een aantal veenplaatsen waren gekocht door Albert Smook die op Stadskanaal woonde. Zijn zoon, Abel, zou die laten vervenen. Deze plaatsen bevonden zich vlakbij ons huis en op een deel van de grond, vaders eigendom, moest ook nog het veen vergraven worden. Vader nam het baggerdroogmaken van Smook aan en we kregen toen het werk vlak bij huis. Toen het tegen de tijd liep dat er over het werk nader moest worden beraadslaagd, kwam Smook met iets nieuws. Niet meer het baggeren met de bak, maar met de machine en die machine was ook al gekocht. Geen bagger meer die met fijntrappen tot een geschikte substantie was gemaakt, maar machinale bagger. De tijd om de baggerspecie op het veld te brengen zou korter zijn en als alles naar wens verliep met het drogen, enz., kon in kortere tijd hetzelfde verdiend worden, dus ook wel indirect winst voor de arbeider. Het leek vader wel wat, weer een nieuwtje lag hem wel. Een paar weken later werd er een watermolen gebouwd en kreeg Hendrik de bediening daarvan. Het benodigde water moest anders met schepemmers uit het diep in een goot worden geschept. Dat zou de molen nu moeten doen als er wind was. Motoren waren er toen nog niet. Toen het weer er naar was om te kunnen beginnen, kwam de 'baggelmesine', een Buiskool locomobiel die door middel van een vliegwiel met riem verbonden was aan de eigenlijke baggermachine, waarin de 'spitten' veen fijn werden gehakt, en na met water gemengd te zijn, als natte specie op het veld uitliep. Konden vroeger maar smalle putten worden vergraven, nu werd soms meer dan eenmaal die breedte genomen. Het spitten hoefde nu niet meer naar omhoog te gebeuren. Ze werden nu op gelijke hoogte als de spitter stond, in een grote ijzeren bak geworpen. Een 'jacobs ladder' met schoepen aan kettingen bracht het veen naar de hakmachine. In het begin haperde deze nogal eens en moesten

Overzicht van het werk met de baggermachine (coll. Roelof Boelens)

'kinderziekten' overwonnen worden. De 'maag' werd wel eens overvoerd, doordat de spitters te grote stukken en teveel tegelijk naar boven lieten gaan. Er moest dan eerst ruimte worden gemaakt in de hakselbak. Ook de waterpomp liet het er wel eens bij zitten.

Bij Smook kon vader het enige jaren uithouden, maar met mijn broer Hendrik kwamen er moeilijkheden. Die wilde van het 'dreugmoaken' af. Met vader wilde hij liever 'baggerman' of 'turfgroaver' worden. Hij is het eerste geworden. Dat werk was voor mij veel te zwaar. Ik heb toen heel wat bazen gehad, voornamelijk baggerdroogmakers, maar ook wel ander werk; zelfs nog bij een bierbrouwer en limonadefabrikant in Nieuw-Weerdinge: Willem Burggraaf. Ook nog bij een bakker, Pater, die op het 'Streekje' woonde. Ook heb ik veel gewerkt bij en met 'olle Koert', Koert Lindeman, die voor het waterschap grondwerk verrichtte, bomen plantte, enz. Bij Koert mocht ik graag werken. Hij kon smeuiig over alles en nog wat vertellen. Met Hendrik bleef het bij dat ene jaar 'baggerman' zijn. Toen er in de herfst weinig werk was, is hij met kameraden naar Duitsland gegaan en het beviel hem daar blijkbaar zo goed dat hij, na af en toe een paar dagen thuis te zijn geweest, er telkens weer heen trok. Maar als hij weer thuiskwam, was hij platzak. Al het verdiende geld werd opgemaakt. Doordat van Hendrik de geldelijke steun wegviel, kwam de vraag hoe het nu verder moest. Voor ons beiden had hij turfgraven kunnen krijgen vlak bij huis.

Er was aan verbonden dat hij dan een vijftien dagwerk lange turf moest bewerken (turfdijken). Dat zou dan voor een deel opnieuw het werk van moeder worden, waartegen zij geen bezwaar maakte. Integendeel zelfs, de kinderen zouden het thuis wel voor een deel van de dag zelf kunnen redden. Aldus gebeurde en toen het herfst werd, hadden wij het vaste werk er opzitten. Die herfst was er weinig 'wiekgroaven' of 'boven-oafbringen', wel af en toe een dag 'schepen', maar daar kon de schoorsteen niet van roken. Er zat voor mij niets anders op dan te gaan 'eerpelkrabben' en soms met een schip vol veenpiepers naar Duitsland die dan in Meppen moesten worden overgeladen in spoorwegwagons. Het was beulswerk. Je kreeg een behoorlijk grote korf aardappelen op de rug geslingerd en moest dan over een plank omhoog de wagon in. En dan was het dagloon maar f. 1,25.

Even over de Duitse grens aan het Süd-Nordkanal had vader werk kunnen krijgen, 'landanmoaken', afgeveende grond tot bouwland maken. Er moest een afstand worden afgelegd van 10 km om er te komen en dan 's avonds weer terug op de fiets. Het loon was f. 1,00 per dag. Het was 's morgens nog donker als vader wegging en ook als hij 's avonds weer thuis kwam. Dat het met zulke inkomsten bij ons niet ruim geweest is, is duidelijk; ik kan mij niet herinneren, dat wij ooit zo krap rondkwamen als toen in de laatste maanden van 1909. Een stuk roggebrood met wat erop was er niet bij en het warme maal was sober, zonder vlees.

'Wiekgroavers' aan het werk (coll. Roelof Boelens)

Om ook nog wat te kunnen inbrengen, ben ik toen maar als noodhulp bij Anno Wind gaan werken en daar verdiende ik een hele rijksdaalder per week, met een best maal warm eten. Daarvoor hielp ik in het pakhuis of op zolder

of ging met Bouke de bestellingen met paard en wagen bezorgen, tot zelfs naar Emmer-Compas-cuum. Toen het tegen de kerstdagen liep, was het extra druk en moest ik na zes uur 's avonds nog een flinke vracht afleveren in het Siepelveen. Het was begonnen te vriezen en langs 'Otte Meims sien wieke' zonder een lantaarn aan de beijzelde weg moest ik maar zien thuis te komen. Even voor twaalf uur kon ik het paard uitspannen en voer geven. Van Anno kreeg ik toen als extra 'ain gulden mit vijf sigoaren veur de feestdoagen'.

Excursie 2013

Vanuit de 17de eeuw zijn de vennen aan de oostkant van Leer in Ost-Friesland gecultiveerd. Het wordt hoog tijd om een bezoek te brengen aan dit ruim 200 jaar oude en vaak nog authentieke veengebied. De reiscommissie is hier druk mee bezig. Als data hebben we zaterdag 11 en 25 mei 2013 vastgelegd. In de eerste Kroniek van 2013 volgen de details.

Excursie

Boven: Plaggenhut in Duitse veenkolonie
Onder: Plaggenhutten bij Kampe in Duitsland